

چالش‌های حقوقی استفاده از روش‌های بانکی جایگزین در دریافت وجوه حاصل از فروش نفت خام و فرآورده‌های نفتی در شرایط تحریمی*

سید محمدحسن رضوی**

استادیار گروه حقوق عمومی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران

ژیلا مربوطی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق نفت و گاز دانشکده حقوق و علوم سیاسی

دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

تحریم‌های اقتصادی آمریکا در حوزه بانکی، صنعت نفت ایران را بیش از هر صنعت دیگری آسیب‌پذیر کرده است. در واقع تحریم‌های ثانویه آمریکا، نه تنها بانک‌های غیرآمریکایی را از هرگونه مبادلات بانکی با ایران منع می‌کند، بلکه ممنوعیت دسترسی به ارزهای قوی را نیز مقرر کرده است. مقاله پیش رو می‌کوشد برخی از روش‌هایی را که ایران در برخورد با تحریم‌های بانکی آمریکا برای دسترسی به مهم‌ترین منبع درآمدی خود (درآمدهای نفتی) به کار گرفته است، از منظر عملی تحلیل کرده و راهکارهایی که امکان استفاده برای دریافت وجوه حاصل از فروش نفت خام را داراست، مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: تحریم‌های بانکی آمریکا، شرکت ملی نفت ایران، نفت خام و فرآورده‌های نفتی، نهادهای مالی.

* مقاله مستخرج از رساله با عنوان «بررسی شرایط فروش نفت خام ایران در شرایط بازگشت تحریم‌های اقتصادی آمریکا در حوزه بانکی» می‌باشد.

Email: hassan.razavi@ut.ac.ir

** نویسنده مسئول

تاریخ دریافت: ۷ اردیبهشت ۱۴۰۰، تاریخ تصویب: ۳۰ خرداد ۱۴۰۱

DOI: 10.22059/JRELS.2022.321835.434

© University of Tehran

مقدمه

تحریم به عنوان واژه‌ای آشنا با صنعت نفت و گاز ایران، به جای اینکه سازوکاری حقوقی باشد، ابزاری سیاسی برای ایجاد تغییر در منش دولت‌هاست. در میان گونه‌های مختلف تحریم، تحریم اقتصادی، متداول‌ترین است. تحریم اقتصادی عبارت است از یک سلسله سیاست‌های برنامه‌ریزی شده یک دولت یا سازمان بین‌المللی برای محدود کردن مناسبات اقتصادی دولت دیگر (به‌طور کل)، به‌منظور دستیابی به اهداف سیاسی و اقتصادی (صدیق، ۱۳۹۳: ۴). این تحریم‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند: تحریم‌های تجاری و تحریم‌های مالی^۱. تحریم تجاری با محدود یا قطع کردن روابط صادراتی و وارداتی همراه است، اما در تحریم مالی، سرمایه‌گذاری، تأمین مالی و معاملات مالی کشور تحریم شده در فشار قرار می‌گیرد (آذری، ۱۳۹۶: ۷) که شامل موارد زیر می‌شود: ایجاد محدودیت‌های مالی و بانکی، تحریم نقل و انتقالات مالی، ایجاد اختلال در گشایش اعتبار اسنادی، بلوکه نمودن دارایی‌های خارج کشور، ایجاد ممنوعیت در فروش نفت خام و فرآورده‌های نفتی (آذری، ۱۳۹۶: ۸). بنابراین تحریم‌های بانکی^۲ را می‌توان زیرمجموعه تحریم‌های مالی قرار داد. مهم‌ترین هدف تحریم‌های بانکی، ایجاد اختلال در نظام بانکی و مبادلات مالی و در نتیجه کاهش تجارت خارجی است که به افزایش هزینه‌ها، افزایش ریسک‌های بانک، کاهش اعتماد عمومی به نظام بانکی و کاهش تعاملات بانکی بین‌المللی می‌انجامد (وصالی و دیگران، ۱۳۸۹: ۴۰).

۱. تحریم‌های بانکی آمریکا

۱.۱. تحریم‌های بانکی آمریکا پیش از برجام

۱.۱.۱. مقررات بانکی سیسادا^۳ (قانون جامع تحریم ایران) ۲۰۱۰ میلادی

مهم‌ترین بند این قانون، ماده ۱۰۴ آن است که مبنایی را برای اعمال تحریم همه‌جانبه بر ایران ایجاد می‌کند (نفیو، ۱۳۹۷: ۳۹). ماده ۱۰۴ سیسادا به طور گسترده‌ای به دنبال منع نمودن بانک‌های خارجی از انجام معامله در آمریکا، در صورت انجام تراکنش برای سپاه پاسداران و مؤسسات وابسته آن، یا سایر نهادهای ایرانی موضوع تحریم‌های بین‌المللی یا تحریم‌های ایالات متحده است.

1. Financial Sanctions

2. Banking Sanctions.

3. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act 2010.

۲.۱.۱. ماده ۳۱۱ قانون میهن‌دوستی آمریکا^۱

ماده ۳۱۱ قانون میهن‌دوستی آمریکا، وزیر خزانه‌داری را ملزم می‌کند مؤسسات مالی و پایگاه‌های اصلی فعالیت‌های مرتبط با پولشویی^۲ را براساس معیارهای قضایی و قانونی تعیین نماید (Carter & others, 2013: 10). وزیر خزانه‌داری آمریکا اعلام کرد طبق ماده ۳۱۱ قانون میهن‌دوستی آمریکا، ایران به عنوان «منطقه اول فعالیت‌های مرتبط با پولشویی» تعیین شده است.^۳ همچنین بانک‌هایی که با نظام مالی ایران تجارت می‌کنند، در معرض ریسک حمایت از برنامه ایران برای دستیابی به بمب هسته‌ای، حمایت از تروریسم و همکاری به منظور دور زدن تحریم‌ها اعلام شدند (Katzman, 2012: 28).

۳.۱.۱. تحریم پرداخت پول نفت به بانک مرکزی ایران: ماده ۱۲۴۵ لایحه اختیارات دفاع ملی آمریکا (سال مالی ۲۰۱۲)^۴

مطابق با بند ۳۱۱ قانون میهن‌پرستی، به بهانه اقدام بانک مرکزی ایران به پولشویی و تلاش برای دور زدن تحریم‌ها و با هدف مسدود نمودن دسترسی ایران به درآمد مالی (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۷) مقرراتی برای اعمال محدودیت و تحریم بر بانک‌های خارجی در لایحه اختیارات دفاع ملی آمریکا گنجانده شد. قسمت «د» ماده ۱۲۴۵ مقررات دولتی ۸۱-۱۱۲ به قرار زیر است:

۱. رئیس‌جمهور آمریکا موظف است چنانچه بانک خارجی قصد انجام تراکنش‌های مربوط به بانک مرکزی ایران را داشته باشد، این بانک را از افتتاح حساب کارگزاری یا حساب کارگزاری قابل پرداخت در ایالات متحده محروم و حساب‌های موجود وی در آمریکا را مسدود کند؛

۲. این مقررات بر بانک مرکزی کشورهای دیگر در صورتی که با بانک مرکزی ایران معامله‌ای برای خرید نفت خام داشته باشند، اعمال می‌شود؛

۳. مؤسسات مالی خارجی می‌توانند از این محدودیت‌ها، معافیت دریافت کنند (برای هرگونه معامله با بانک مرکزی، نه صرفاً معاملات مربوط به نفت)، مشروط به اینکه رئیس‌جمهور آمریکا تأیید کند که کشور متبوع مؤسسه، خرید نفت خود را از ایران کاهش تدریجی و معنادار^۵ داده است (Katzman, 2012: 18).

---

1. USA Patriot Act
2. Money Laundering
3. See: <http://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/tg1367.aspx>
4. National Defense Authorization Act (FY 2012).
5. Significant Reduction

۴. ۱.۱. فرمان اجرایی شماره ۱۳۵۹۹ برای مسدود کردن دارایی ایران در آمریکا^۱ در بهمن ماه سال ۱۳۹۰، رئیس‌جمهور وقت آمریکا فرمان اجرایی شماره ۱۳۵۹۹ را صادر کرد. این فرمان مؤسسات مالی آمریکا را ملزم می‌سازد هرگونه دارایی متعلق به بانک مرکزی را در محدوده آمریکا مسدود کنند و هرگونه نهادی که در کنترل دولت ایران است، در فهرست سیاه قرار دهند. همچنین اشخاص آمریکایی از هرگونه معامله با چنین نهادهایی منع شدند (Katzman, 2012: 28).

۵. ۱.۱. فرمان اجرایی شماره ۱۳۶۲۲^۲ (ممنوعیت انتقال فلزات گران‌بها به حکومت ایران) این دستور شامل بخش‌های متعددی درباره ممنوعیت مؤسسات مالی از پردازش تراکنش‌های شرکت ملی نفت، شرکت نیکو و بانک مرکزی است، اما یکی از مهم‌ترین بخش‌های آن (بخش پنجم) مربوط به ممنوعیت اشخاص از هرگونه حمایت و کمک مالی، از جمله تأمین فلزات گران‌بها برای حکومت ایران است (Katzman, 2012: 28).

۶. ۱.۱. قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه^۳ برابر ماده ۵۰۴ این قانون، هرگونه منبع مالی متعلق به دولت ایران که در ازای معاملات مجاز یا معاف از تحریم (مثلاً برای فروش نفت) به دست آمده باشد، باید به یک حساب موجود در کشوری واریز شود که صلاحیت اولیه (ذاتی) نسبت به بانک خارجی انجام‌دهنده تراکنش داشته باشد (Katzman, 2012: 28).

۷. ۱.۱. فرمان اجرایی شماره ۱۳۶۴۵ (تراکنش ریالی) این دستور اجرایی، تراکنش‌های ریالی را برای جلوگیری ایران از دسترسی به ذخایر ریالی خود در خارج از کشور، ممنوع کرد (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹). طبق این فرمان، بانک‌های خارجی در صورت انجام تراکنش با ارز رایج ایران - یعنی ریال - یا نگهداری حساب‌های ریالی نزد خود، از داشتن حساب در بانک‌های آمریکایی محروم و اموالشان نیز مسدود می‌شد.

۸. ۱.۱. بخش «د» لایحه اختیار دفاع ملی آمریکا (سال مالی ۲۰۱۳)^۴ ماده ۱۲۴۵ لایحه اختیارات دفاع ملی سال ۲۰۱۳، به دنبال ایجاد محدودیت در دسترسی ایران به فلزات گران‌بهاست؛ زیرا فلزات گران‌بها نیز به منزله پول هستند. پس این ماده، دست‌کم پنج

1. Executive Order 13599 of February 5 2012, Blocking Property of the Government of Iran & Iranian Financial Institutions.

2. Executive Order 13622 of July 30 2012, Authorizing Additional Sanctions With Respect to Iran.

3. Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act (ITRA).

4. National Defense Authorization Act (FY 2013).

مورد مجازات، افزون بر مجازات‌های قانون تحریم ایران (ایسا) را برای نهادهایی در نظر می‌گیرد که فلزات گران‌بها (از جمله طلا) یا فلزات نیمه‌آماده یا نرم‌افزارهایی را به منظور اتمام فرایندهای صنعتی (ساخت فلزات گران‌بها)، برای هر فرد یا شرکت ایرانی فراهم می‌سازند (Katzman, 2015: 13).

۱.۲. تحریم‌های بانکی آمریکا در پسابرجام

رئیس‌جمهور وقت آمریکا، در تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۷ش، «یادداشت امنیت ملی رئیس‌جمهور»^۱ را امضا و طی آن اعلام کرد ایالات متحده آمریکا، تحریم‌های اقتصادی لغو یا تعلیق شده علیه ایران را برمی‌گرداند. با ارائه دستورالعملی که پس از اعلام کناره‌گیری آمریکا از توافق برجام، توسط اوفک منتشر شد، تحریم‌های اقتصادی ثانویه پس از انقضای دو بازه ۹۰ و ۱۸۰ روزه به طور کامل برقرار شدند (رضوی و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۰). تحریم‌های حوزه مالی و بانکی که پس از اتمام دوره ۹۰ روزه^۲ دیگر بار برقرار شدند، مربوط به موارد زیر هستند:

۱. خرید یا تحویل دلار آمریکا توسط حکومت ایران؛

۲. فعالیت‌های تجاری ایران درباره طلا و دیگران فلزات گران‌بها.

معاملات مؤسسات مالی خارجی با بانک مرکزی و مؤسسات مالی تحریمی ایران براساس «قانون اختیارات دفاع ملی ۲۰۱۲م» و ارائه خدمات پیام‌رسانی مالی ویژه به بانک مرکزی مؤسسات مالی ایرانی ذکر شده در سیسادا، بعد از دوره ۱۸۰ روزه، دوباره به وضعیت قبل از امضای برجام بازگشتند؛ به گونه‌ای که به محض اتمام این دوره، با وجود تلاش اروپا به اقتناع آمریکا برای تداوم دسترسی ایران به این شبکه^۳، سوئیفت ارائه خدمات خود به بانک‌های ایرانی را قطع کرد. همچنین افزون بر این تحریم‌ها، افراد و نهادهایی که به موجب برجام از فهرست تحریمی آمریکا خارج شده بودند، دوباره وارد فهرست اس.دی.ان شدند (مانند شرکت ملی نفت، بانک مرکزی، نیکو). بنابراین هرگونه معامله با این نهادها توسط شرکت‌های غیرآمریکایی از تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۹۷، مشمول تحریم‌های ثانویه آمریکا قرار گرفت (رضوی و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۲).

1. National Security Presidential Memorandum (NSPM).

۲. ۱۶ مرداد ۱۳۹۷.

3. Europe Trying to Exempt Swift From Iran Sanctions. October 9, 2018: <https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/94351/europe-trying-to-exempt-swift-from-iran-sanctions>

۲. آثار تحریم بر روابط بانکی شرکت ملی نفت

تجارت و امر صادرات و واردات، کشورها را در برهه کنونی بیش از هر زمان دیگری به روابط بانکی بین‌المللی وابسته کرده است. از این رو وضع تحریم‌های بانکی علیه کشورها، مهم‌ترین کارکرد بانک‌ها را که نقل و انتقال پول در سطح بین‌الملل و انجام عملیاتی نظیر گشایش اعتبار اسنادی است، مختل می‌کند. همین موضوع کشور ایران را مجبور به استفاده از روش‌هایی برای دسترسی به عواید و درآمدهای نفتی خود کرده است. این تحریم‌ها روابط بانکی شرکت ملی نفت را از دو وجه تحت تأثیر قرار داده است:

۲.۱. توقف همکاری با بانک‌های بزرگ و معتبر دنیا

یکی از ارکان اساسی برای برقراری روابط تجاری، وجود روابط بانکی با بانک‌های بزرگ دنیا در مناطقی همچون اروپا و آمریکا است. در واقع اتکای ایران به فروش منابع نفتی و گازی خود و دستیابی به درآمدهای ناشی از آن، این کشور را به نظام مالی بین‌المللی وابسته کرده (Zarate, 2013: 298) و وزارت خزانه‌داری آمریکا همواره توانسته است از این آسیب‌پذیری بهره حداکثری را ببرد.

پوشش اعمال فشار که با ابتکار وزارت خزانه‌داری آمریکا از سال ۱۳۸۴ش، شروع به فعالیت کرد، افزون بر قطع کامل دسترسی ایران به نظام مالی آمریکا، بخشی از تلاش خود را روی اعمال فشار بر بانک‌های سراسر دنیا، به ویژه اروپا، با هدف متوقف ساختن انجام معامله با ایران گذاشت. از این رو ابتدا تهدید و هشدار، سپس جریمه بزرگترین بانک‌های اروپا به تدریج آغاز شد؛ بزرگترین مثال در این زمینه، جریمه کردیت سویس^۱ است که ملزم به پرداخت جریمه‌ای معادل ۵۳۶ میلیون دلار به آمریکا، به دلیل پردازش غیرمجاز معاملات دلاری ایران با بانک‌های آمریکا شد (Katzman, 2011: 24).

با توجه به رویگردانی بانک‌های معتبر اروپا از برقراری ارتباط با بانک‌های ایرانی تحریم‌شده و پردازش هرگونه تراکنش مرتبط با ایران، یکی از روش‌های ایران برای دوام آوردن در چنین شرایطی روی آوردن به بانک‌های محلی در کشورهای پرخطری مانند امارات متحده، ترکیه و مالزی بود.^۲ هالک بانک ترکیه و نور بانک دویی، نقش مهمی در این زمینه ایفا کردند. نور بانک امارات که میلیون‌ها دلار از وجوه مربوط به نفت ایران را از طریق حساب‌های خود در سال‌های پیش از امضای برجام جابه‌جا کرده بود، تحت فشارهای وارده از

1. Credit Suisse

2. See: <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/1014/Iranian-oil-sales-foreign-exchange-taking-a-hit-from-US-UN-sanctions>. Last visited: October 8, 2020.

ناحیه آمریکا روابط بانکی خود را با ایران قطع کرد^۱. همچنین ایران برای انجام مبادلات خود، به تأسیس بانک‌های جدید در خارج از کشور یا حتی خرید بانک‌های خارجی نیز اقدام کرده است، از جمله بانک آینده در بحرین و بانک تجارت سرمایه در بلاروس^۲. یکی دیگر از اقدامات ایران برای تسهیل فعالیت‌های مالی خود در چنین شرایطی، تأسیس بانک از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با کشورهایی است که روابط دوستانه‌ای با ایران دارند، مانند ایجاد بانک تجاری ایرانی-اروپایی در آلمان و بانک دولتی ایرانی-ونزوئلایی در ونزوئلا^۳.

۲.۲. تغییر در نحوه دریافت وجوه حاصل از فروش نفت و گاز

از رایج‌ترین و ایمن‌ترین شیوه‌های پرداخت وجه در تجارت بین‌الملل، اعتبار اسنادی است. اعتبار اسنادی در روزگار کنونی، تا حد زیادی توانسته است ریسک‌های موجود برای دو طرف معامله را کاهش داده و منافع‌شان را تأمین کند. به‌کارگیری این شیوه برای پرداخت وجه در شرایط غیرتحریمی، امری متعارف شمرده می‌شود، اما در شرایط کنونی که تحریم‌های ثانویه آمریکا و همچنین قطع دسترسی ایران به سوئیفت، بانک‌های سراسر جهان را از ارائه هرگونه خدمات مالی و بانکی به نفع ایرانیان یا حکومت ایران ممنوع و ضمانت اجرای عدم دسترسی به بزرگترین نظام بانکی دنیا را برای آن‌ها مقرر می‌کند (Zarate, 2013: 296). بدیهی است که دیگر چنین روشی در دسترس ایران نخواهد بود. در چنین شرایطی شرکت ملی نفت برای بقای خود در عرصه تجارت نفت خام و تطبیق با شرایط تحریمی، همواره نیازمند نوآوری و استفاده از شیوه‌های دیگر برای دریافت وجوه حاصل از فروش نفت و گاز است. این شیوه‌ها که برخی از آن‌ها بانکی و برخی دیگر غیربانکی هستند، همواره مشکلاتی را به همراه دارند که از موارد مهم آن‌ها، افزایش هزینه‌های واسطه‌ای است. در مباحث بعدی پژوهش، راهکارهای غیربانکی شرکت ملی نفت برای مدیریت این شرایط، مورد مطالعه قرار گرفته است.

۳. راهکارهای شرکت ملی نفت ایران برای کاهش آثار تحریم‌های بانکی

شرکت ملی نفت به عنوان متصدی کلیه امور بالادستی و پایین‌دستی مربوط به نفت و گاز در ایران، از جمله فروش آن‌ها و همچنین شرکت بازرگانی نفت ایران (نیکو) به عنوان بازوی

1. See: Uppal, Rachna, and Martina Fuchs. 2012. "U.S. targets Dubai bank over Iran dealings". February 29, 2012: <https://www.reuters.com/article/us-iran-sanctions-noor/u-s-targets-dubai-bank-over-iran-dealings-idUSTRE81S0HF20120229>. Last visited: October 12, 2020.

2. Trade Capital Bank in Belarus.

3. See: Farah, Douglas. 2008. "Iran Moving Banking Operations to Venezuela". Friday May 30, 2008: <http://blog.douglasfarah.com/article/356/iran-moving-banking-operations-to-venezuela.com>. Last visited: October 12, 2020.

کمکی شرکت ملی نفت در خارج از ایران، با توجه به مسائل بی‌شماری که برای ایران در حوزه بانکی وجود دارد، باید راهکارهایی را برای دوام آوردن در این شرایط به کار گیرند. این راهکارها، عموماً از طریق خبرگزاری‌ها و تحقیقاتی که توسط نهادهای آمریکایی انجام شده‌اند، فاش شده و در نتیجه از ویژگی محرمانگی برخوردار نیستند.

۳.۱. راهکارهای غیربانکی

مقصود از راه‌های غیربانکی، روش‌هایی از پرداخت و دریافت وجه است که بانک‌ها را درگیر مسئله پرداخت نمی‌کنند.

۳.۱.۱. مبادله کالا با کالا (تهاتر)^۱

تهاتر درباره موضوع این پژوهش، به معنای صادرات نفت و گاز توسط ایران به کشورهای خریدار و دریافت کالاهای اساسی از آن کشورها، در ازای آن است. دشوارتر شدن دسترسی ایران به نظام بانکی بین‌المللی و ارزهای قوی، دولت را به سمت روش‌هایی سوق می‌دهد که در آن نیازی به استفاده از این نظام نیست. تهاتر همواره یکی از غالب‌ترین راه‌های دوام آوردن در چنین شرایطی، در سطح منطقه‌ای و جهانی بوده است. مبادلات تهاتری، برقراری روابط تجاری را میان طرفین تسهیل می‌کند، بدون اینکه ضرورتی برای دخالت مؤسسات مالی و اعتباری برای تسهیل معامله وجود داشته باشد (شیروی، ۱۳۹۳: ۳۳۴). اگرچه قراردادهای تهاتری به ایران اجازه می‌دهد نفت خود را به کشورهای دیگر بدون نیاز به واسطه‌شدن مؤسسات مالی بین‌المللی و استفاده از ارزهای قوی بفروشد، اما همین امر، مشکلات بی‌شماری به همراه دارد:

الف) موجب ناتوانی ایران در دسترسی به ارزش حقیقی نفت خام خود می‌شود (Hsgac, 2013: 42)؛

ب) ذخایر ارزی کشور بسیار کاهش می‌یابند؛

ج) موجب کاهش ارزش پول ملی ایران و به وجود آمدن شکاف عمیقی بین نرخ رسمی و نرخ غیررسمی ریال می‌شود (Barbara, 2011: 2).

۳.۱.۲. پرداخت با فلزات گران‌بها (FinCEN Advisory, 2018: 14)

استفاده از طلا به عنوان ابزاری برای دریافت وجه، بعد از تحریم‌های حوزه نفتی و بانکی اهمیت بیشتری یافته است. در واقع، مشکلات بی‌شماری که پرداخت‌های دلاری، تعیین سقف

برای مبادلات یورویی و به‌طور کلی استفاده از نظام مالی بین‌المللی برای دولت ایران و شرکای تجاری وی ایجاد کرده بود، ایران را ملزم به استفاده از راهکارهای جایگزینی نموده است که تا حد امکان بانک‌ها را درگیر مسئله پرداخت نکند. در نتیجه ایران توانسته است با استفاده از این شیوه، چه در سال‌های پیش از امضای برجام و از طریق شخصی به نام رضا ضراب و چه پس از خروج آمریکا از این توافق، بخشی از صادرات نفت و گاز خود را از طریق تهاتر با طلا تسویه کند (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۹). کشور ونزوئلا نیز مانند ایران، همواره از سوی ایالات متحده آمریکا مورد تحریم قرار گرفته است و می‌توان گفت این امر یکی از عوامل مهم تمایل دو کشور به همکاری در سالیان اخیر بوده است. در واقع کشور ونزوئلا در ازای ارسال محموله‌های سوختی مانند بنزین و سوخت جت از جانب ایران، معادل آن طلا پرداخت می‌کند و در همین راستا اوایل سال ۱۳۹۹ش، محموله طلا به ارزش معادل پانصد میلیون دلار به ایران ارسال شد.^۱ همچنین می‌توان افت جهانی قیمت نفت در اثر ظهور ویروس کرونا و کاهش عمده درآمدهای نفتی دو کشور را یکی دیگر از عوامل نزدیکی دو کشور در زمینه نفت و گاز و به‌منظور کاهش آثار تحریم‌های ایالات متحده دانست؛ چراکه کشور ایران از این طریق منبع درآمدی جدیدی به دست آورده و از آن سو، کشور ونزوئلا اطمینان یافته است که از مسیر چنین تهاتری، بنزین و سایر محصولات نفتی مورد نیاز خود مانند میعانات (برای ترکیب با نفت خام سنگین خود) را تأمین می‌کند.^۲ گفتنی است که به‌کارگیری این روش نیز خود با چالش‌های عمده‌ای به شرح زیر روبه‌روست:

۱. ریسک انتقال طلا از کشورهای همسایه به ایران؛
۲. عدم قابلیت نقدشوندگی آسان در بازارهای جهانی و تبدیل آن به ارزهایی مانند دلار و یورو؛
۳. امکان توقیف محموله‌های طلای ارسالی به ایران از طریق هواپیما و کشتی در سایر کشورها.^۴

۳.۱. استفاده از رمز ارزها مانند بیت‌کوین

طبق تعریف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، «رمز ارز یک نوع دارایی مالی است که بر بستری دیجیتال، نامتمرکز و شفاف به نام بلاک‌چین^۵ موجودیت می‌یابند. این دارایی‌ها

1. <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Venezuela-Is-Buying-Iranian-Oil-With-Planes-Full-Of-Gold.html>
2. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-30/iran-is-hauling-gold-bars-out-of-venezuela-s-almost-empty-vaults>
3. <https://www.reuters.com/article/venezuela-iran-cargo-idUSL1N2IQ1OZ>
4. <https://bipartisanpolicy.org/blog/the-case-of-reza-zarrab/>
5. Blockchain

می‌توانند در شرایطی کارکرد پولی به خود گیرند» (بانک مرکزی، ۱۳۹۷: ۵). بنابراین، این نوع ارزها مانند ارزهای رایج در جهان، موجودیت فیزیکی ندارند، بلکه در فضای مجازی تولید، نگهداری و مبادله می‌شوند. بیت‌کوین و سایر ارزهای دیجیتال سه ویژگی مهم دارند که وجه تمایز آنان با ارزهای سنتی رایج جهانی است:

۱. انتشار نامتمرکز: این ویژگی موجب شده است که هیچ نهاد مشخصی، از جمله بانک‌های مرکزی کشورها، نتوانند کنترل شبکه بیت‌کوین را به دست گیرند و مبادلات در آن فارغ از مسائل دیپلماتیک است؛

۲. آزادی در پرداخت و دسترسی بین‌المللی (Chuen, 2015: 15): رمز ارزها می‌توانند برای پرداخت هزینه کالاها و خدمات مختلف به صورت الکترونیکی مورد استفاده قرار گیرند و در این خصوص همچون دیگر ارزهای سنتی مانند دلار و حتی ریال عمل می‌کنند؛

۳. ناشناس بودن معامله‌کنندگان (European Central bank, 2021: 21): ویژگی بعدی، پنهان بودن هویت خریداران و فروشندگان رمز ارزهاست که توانایی ردیابی و رصد را برای نهادها و سازمان‌ها در عمل ناممکن می‌کند. در نتیجه، نظارت بر این دسته از دادوستدها در عمل دشوار است.

در شرایط کنونی ایران که کنترل‌های بین‌المللی بر مبادلات مالی کشور انجام می‌شود، استفاده از رمز ارزها به دلیل غیرقابل کنترل بودن، غیرقابل تحریم بودن و کاهش اتکا به دلار و سایر ارزهای جهانی، موجب شده تا ظرفیت و امکان به‌کارگیری آن‌ها در شرایط تحریمی مالی- بانکی مورد بحث و بررسی قرار گیرد. در این میان، گروهی استفاده از رمز ارزها را به‌ویژه با توجه به سیاست فروش مویرگی نفت به جای شاهرگی، برای دریافت ارز حاصل از فروش نفت و فرآورده‌های آن توصیه می‌کنند که البته مستلزم به رسمیت شناختن آن‌ها توسط بانک مرکزی است، اما گروهی دیگر بر آنند که استفاده از این روش و سیاست‌گذاری درباره آن، به دلیل نوظهور بودن، ابتدا مستلزم شناخت چالش‌های آن است. چالش‌هایی که در استفاده از این ارزها ممکن است بروز کند، عبارت‌اند از:

۱. نوسانات و بی‌ثباتی قیمت (شکندگی بالای قیمت رمز ارزها)؛

۲. تضعیف بانک مرکزی و نهادهای واسط: در نتیجه امکان اعمال سیاست‌های پولی-

بانکی و نظارت بر تراکنش‌ها از بین می‌رود؛

۳. امکان هک و سرقت گسترده رمز ارزها؛

۴. استفاده از آن‌ها فقط برای مبادلات با حجم کوچک امکان‌پذیر است.^۱ از این‌رو چنین ارزیابی از قابلیت تبادلات مالی با حجم بالا، مانند پرداخت‌های مربوط به نفت، برخوردار نیستند.

۳.۱. استفاده از شبکه گسترده صرافی‌ها^۲ (FinCEN Advisory, 2018: 12)

مشکلات ایجاد شده برای نظام ارزی کشور از یک‌سو، عطش بازار داخلی به دلیل نیاز به واردات کالا از سوی دیگر، در نهایت موجب شد روشی بسیار کهن برای جلوگیری از بروز بحران در نظام مالی ایران به کار گرفته شود و آن هم حمایت و توسعه صرافی‌ها در ایران بود.^۳ از این‌رو بخش خصوصی (با حمایت دولت) با ایجاد شبکه گسترده صرافی در کشورهای مختلف مثل امارات، ترکیه، هند، مالزی، مالت و اعضای اتحادیه اروپا، اقدام به جابه‌جایی دلارهای نفتی می‌کرد.

تحریم‌های مالی علیه ایران به‌طور کلی موجب رواج یافتن انواع غیررسمی‌تر انتقال پول به خارج ایران و کم‌اثرتر شدن تحریم‌ها می‌شود. گرچه تسویه حساب از طریق صرافی‌ها، هزینه‌ای بیشتر از تبادل مالی از طریق معمول بانکی دارد و جابه‌جایی حجم‌های بالا با دشواری‌هایی همراه است، به‌رحال دور زدن تحریم‌های بانکی همواره از این مسیر حاصل شده است.^۴ همچنین طبق برآورد بانک جهانی، تراکنش‌های مازاد بر پانصد هزار دلار امری نامتعارف شمرده نمی‌شود.^۵

اقدام ایران مبنی بر استفاده از صرافی‌ها در کشورهای ثالث برای نقل و انتقال پول نیز در سال ۱۳۹۲، مورد توجه اداره کنترل دارایی‌های خارجی آمریکا قرار گرفت. از این‌رو اداره مبارزه با جرایم مالی وزارت خزانه‌داری، توصیه‌نامه‌ای منتشر کرد و در آن خطاب به نهادها و مؤسسات مالی آمریکایی و غیرآمریکایی یادآور شد که صرافی‌های مختلفی در کشورهای ثالث، تلاش‌های متعددی برای انتقال پول به صورت غیرمجاز از شبکه مالی آمریکا به نفع ایران انجام داده‌اند (OFAC Advisory, 2013: 1). از دیدگاه اوفک، برخی شواهد وجود دارد که نشان‌دهنده غیرقانونی بودن تراکنش صرافی‌هاست و نهادهای مالی باید آن‌ها را مدنظر داشته باشند، از جمله:

1. See: <https://tejaratnews.com/>; کدخبر: 319031, Last visited: October 9, 2020.

2. Exchange Houses

3. See: <http://jamejamonline.ir/online/1085055471378830956>

4. See: <https://www.ft.com/content/6ca69788-0a48-11dd-b5b1-0000779fd2ac>

5. Fineren, Daniel. 2012. "Barter, other steps help Iran firms beat sanctions". February 29, 2012: <https://www.reuters.com/article/us-iran-trade/barter-other-steps-help-iran-firms-beat-sanctions-idUSTRE81S12G20120229>

۱. حجم تراکنش درخواستی از میزان واقعی حجم مبادلات و تجارت مرتبط با آن نهاد بیشتر باشد؛
۲. برخی از این نهادها برای انتقال پول از طریق نظام مالی آمریکا، هرگونه ارتباط ایران با چنین تراکنشی را از راه‌های مختلفی مانند استفاده از نام‌های غیرواقعی یا مبهم پنهان می‌کنند.

۳.۲. شیوه‌های تغییر هویت

شیوه‌هایی که در این مبحث مورد بررسی قرار می‌گیرند، برخلاف گفتارهای پیشین از ویژگی پنهان‌کارانه برخوردارند و برخلاف معیارهای جهانی مرتبط با پولشویی هستند. همچنین، ویژگی پنهان‌کارانه بودن آن‌ها موجب شده است که اطلاعات و منابع کافی و مؤثق برای بحث و بررسی موضوع در دسترس نباشند. با وجود این، سعی بر آن است که این شیوه‌ها و چالش‌هایی که به دنبال دارند مورد بررسی قرار گیرند.

۱.۲.۳. شرکت پوششی^۱ / شرکت کاغذی^۲ (FinCEN Advisory, 2018: 12)

اصطلاحات شرکت پوششی یا شرکت کاغذی، بیش از آنکه بار معنایی حقوقی داشته باشند، اصطلاحاتی رسانه‌ای هستند و به‌طور کلی از این نوع شرکت‌ها برای به انجام رسانیدن اقدامات مخفیانه استفاده می‌شود. به‌منظور روشن‌تر شدن موضوع، می‌توان برخی از تعاریف ارائه‌شده از آن‌ها را در اینجا بیان کرد. طبق تعریف کارگروه ویژه اقدام مالی، شرکت کاغذی، نهادی است که عملیات مستقل، دارای قابل توجه، فعالیت تجاری مستمر به‌منظور کسب درآمد یا کارمند ندارد.^۳ این شرکت‌ها، حضور فیزیکی ندارند (فقط روی کاغذ وجود دارند)، ولی ممکن است حساب بانکی داشته باشند. در نتیجه به عنوان وسیله‌ای برای انجام تراکنش‌های مربوط به معاملات ذی‌نفع اصلی مورد استفاده قرار می‌گیرند. چنینی شرکت‌هایی، هم برای اهداف قانونی و هم غیرقانونی نظیر پولشویی ایجاد می‌شوند؛^۴ زیرا ایجاد و راه‌اندازی آن‌ها امری ساده و کم‌هزینه است. شرکت پوششی نیز هرگونه نهادی است که توسط سازمانی دیگر تأسیس و کنترل می‌شود. این نوع شرکت‌ها می‌توانند اقداماتی را برای شرکت مادر خود انجام دهند، بدون اینکه این اقدامات قابلیت انتساب به مادر را داشته باشد.^۵ معمولاً از این نوع شرکت‌ها برای مخفی نگه‌داشتن فعالیت‌های مالی غیرقانونی شرکت دیگر و در نتیجه محافظت از آن در برابر ایجاد هرگونه مسئولیت حقوقی استفاده می‌شود.

1. Front Company

2. Shell Company

3. See: <https://aml-cft.net/library/shell-company/>. Last visited: October 12, 2020.

4. See: https://en.wikipedia.org/wiki/Shell_corporation. Last visited: October 12, 2020.

5. See: https://en.wikipedia.org/wiki/Front_organization. Last visited: October 12, 2020.

ایجاد شرکت پوششی و یا کاغذی، این فرصت را برای نهادهای داخلی یا خارجی فراهم می‌سازد تا نقل و انتقالات مالی خود را به‌طور مستقیم یا از طریق روابط کارگزاری بانکی به راحتی انجام دهند، بدون اینکه مشخصات مالکان واقعی و ماهیت اصلی تراکنش فاش شود (FinCEN Guidance, 2006: 3). از دیدگاه وزارت خزانه‌داری آمریکا، نشانه‌هایی وجود دارند که عموماً از طریق شناسایی آن‌ها می‌توان به غیرقانونی بودن فعالیت این شرکت‌ها پی برد. برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. پرداخت‌ها، هدف مشخصی ندارند و به کالا یا خدمت ارائه‌شده خاصی اشاره ندارند؛
۲. کالاهای یا خدمات شرکت با اطلاعاتی که پیش‌تر به مؤسسات مالی اعلام کرده بود، هم‌خوانی ندارد؛

۳. پرداخت‌ها و تراکنش‌های متعددی با حجم بالا برای شرکت انجام می‌شود، بدون اینکه هدف مشخص قانونی مربوط به کسب و کار وجود داشته باشد (FinCEN Guidance, 2006: 4). یکی از شیوه‌های متداول مقابله با تحریم‌های بین‌المللی، ایجاد شرکت‌های پوششی و یا کاغذی است. استفاده از این نوع شرکت‌ها برای مقاصد پولشویی، همواره مورد توجه اف.ای.تی.اف بوده است. از منظر کارگروه ویژه، این شرکت‌ها تمام تلاش خود را برای پنهان نگه‌داشتن ذی‌نفع نهایی تراکنش و مالک اصلی می‌گذارند. پنهان نگه‌داشتن مالک اصلی، از طریق ایجاد ترکیبی از کنترل مستقیم و غیرمستقیم بر شرکت فراهم می‌شود؛ بدین معنا که نام اشخاص ثالث و واسطه‌ها نیز در کنار نام مالک یا ذی‌نفع نهایی (اصلی)، به عنوان مالکان و مدیران شرکت ذکر می‌شود.

این شرکت‌ها تقریباً هیچ‌گونه سند و ردپایی از خود به جای نمی‌گذارند و منسوب کردن تراکنش‌ها به آن‌ها تقریباً ناممکن است^۱. بنابراین چنین روشی، راه دشوار دسترسی به نظام بین‌المللی و درنهایت درآمدهای نفتی را برای ایران هموار می‌سازد. شماری از این شرکت‌ها در شش کشور معاف از تحریم خرید نفت خام، به دلیل عدم دسترسی مستقیم ایران به وجوه پرداختی پدید آمدند. به ادعای وزارت خزانه‌داری آمریکا، این شرکت‌ها، عموماً از شیوه‌های کلاسیک پولشویی مانند ایجاد صورت‌حساب‌های صوری^۲ استفاده می‌کردند. از این طریق، چنین شرکت‌هایی به وجوه موجود در بانک از راه تراکنش‌های داخلی دسترسی پیدا می‌کردند. مبالغ واریز شده از طریق فاکتورهای صوری به حساب این شرکت‌ها به ارز خارجی تبدیل و سپس به ایران منتقل می‌شد یا برای فعالیت‌های برون‌مرزی دولت ایران مانند تهیه کالاهای مورد نیاز، در دسترس قرار می‌گرفت (Ottolenghi, 2018: 9).

1. "How Can Iran Circumvent American Sanctions?". Nov 5, 2018: <https://www.managementstudyguide.com/iran-circumvent-american-sanctions.htm>
2. Fake Invoice.

۱.۱.۲.۳. مسائل حقوقی شرکت پوششی

۱. اهمیت اطمینان از کارا بودن ساختار شرکت پوششی: ساختار شرکت، انواع مختلف شرکت‌ها و مزایا و معایب تأسیس هر یک در کشور مورد نظر باید بررسی گردد.

۲. امکان افتتاح حساب بانکی و انجام پرداخت مالی و لزوم آگاهی بانک؛ زیرا گاهی هدف از تشکیل شرکت پوششی دور زدن بانک است که در این صورت اطمینان از ساختار امکان‌پذیر نیست و ریسک بالایی وجود دارد.

۲.۱.۲.۳. موانع حقوقی در ایران

۱. همه منابع نفتی، طبق اصل ۴۵ قانون اساسی و ماده ۲ قانون نفت مصوب ۱۳۹۰، جزء انفال است و مدیریت آن به نمایندگی از عامه مردم، در دست حکومت است. از این رو واریز وجوه حاصل از فروش آن‌ها، به حساب شرکت‌های پوششی و اشخاص خصوصی با موانع قانونی روبه‌روست.

۲. خرید یک شرکت موجود یا تأسیس یک شرکت جدید: هر کدام از این دو حالت، مسائل حقوقی خاص خود را دارند. تأسیس شرکت جدید مزایایی دارد، اما مهم‌ترین چالش آن، افتتاح حساب برای شرکت تازه تأسیس است. از سوی دیگر، در صورت خرید شرکت موجود، خطر وجود تعهدات سابق آن شرکت و نیز مسئله اخذ تعهد مالکیت و کنترل شرکت وجود دارد.

همچنین تأسیس شرکت پوششی به دلیل وجود برخی معایب کاربرد چندانی ندارد و استفاده از شرکت‌های امین واسط را موجب می‌شود؛ از جمله اینکه:

۱. سرعت تشکیل شرکت پوششی و دریافت مجوز از سازمان‌های مختلف برای آن پایین است (مشکل دریافت مجوزهای بخش دولتی به دلیل بروکراسی بالای بخش دولتی و قابلیت انعطاف کمتر آن)؛

۲. همچنین روش استفاده از شرکت‌های پوششی درآمد ندارد و در صورت مسدود شدن پول، شرکت پوششی ناتوان از انجام پرداخت‌های نامتعارف است؛

۳. به دلیل محرمانگی اقدامات اشخاص حقیقی و حقوقی دخیل در این موضوع، امکان نظارت دقیق بر فعالیت‌های آن‌ها وجود ندارد و همین امر زمینه بروز فساد اقتصادی کلان را فراهم می‌آورد؛ در حالی که معمولاً تضمین‌های کافی از چنین اشخاصی دریافت نمی‌شود؛

۴. استفاده از این روش، قرار گرفتن ایران در فهرست سیاه اف.ای.تی.اف را به همراه داشت؛ به گونه‌ای که نظام بانکی ایران، حتی برای انجام تراکنش‌های غیرتحریمی نیز دچار مشکلات بی‌شماری شده است.

۲.۲.۳. شرکت‌های امین ارائه‌دهنده خدمات^۱ یا شرکت‌های تجاری^۲

واسطه‌های امین، طبق تعریف اف.ای.تی.اف، به تمام اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی گفته می‌شود که خدمات زیر را برای اشخاص ثالث ارائه می‌دهند:

۱. فعالیت (یا معرفی شخص دیگری از جانب خود) به عنوان سهام‌دار اسمی شخص ثالث؛
۲. فعالیت (یا معرفی شخص دیگری از جانب خود) به عنوان مدیر یا مسئول یک شرکت، شریک در یک مشارکت، یا سایر عناوین مرتبط با اشخاص حقوقی؛
۳. فعالیت به عنوان نماینده اشخاص حقوقی؛
۴. ارائه خدماتی مانند شرکت ثبت‌شده، آدرس و سایر امکانات مربوط به شرکت مثل حساب بانکی.^۳

این شرکت‌ها که متعلق به بخش خصوصی هستند، اقدام به فروش نفت خام ایران در بازارهای جهانی کرده، سپس پول را جابه‌جا و درصدی از آن را به عنوان کارمزد برای خود برمی‌دارند. در نتیجه، برعکس شرکت‌های پوششی، درآمد دارند. البته چند درصد از مبلغی را که برای خود برمی‌دارند باید برای اموری مثل جلوگیری از مسدود شدن وجوه، به بانک‌ها پرداخت کنند. آمریکا این شرکت‌ها را شرکت‌های تجاری می‌نامد (1: OFAC Advisory, 2013).

چالش‌های حقوقی واسطه‌های امین عبارت‌اند از:

۱. نخست باید مواردی همچون پیشینه شرکت امین، تجارب قبلی و درصد موفقیت و سوابق معرفی‌کننده شرکت امین بررسی گردند؛
۲. ارزش‌گذاری قدرت مالی و دارایی‌های امین برای تنظیم میزان ریسک، لازم است؛
۳. اطمینان از کارآ بودن ساختار شرکت امین واسط امری مهم است؛
۴. اهمیت حوزه تخصص شرکت امین واسط؛
۵. توافق بر سر کارمزد و هزینه‌های امین واسط: با توجه به موارد مختلفی مانند میزان ریسک واسطه، انتخاب نوع ارز، دخیل بودن کدام بانک‌ها در فرایند پرداخت، درصد کارمزد شرکت امین نیز متفاوت می‌شود.

نتیجه

کشور ایران از ابتدای انقلاب اسلامی تا به امروز هدف تحریم‌های گسترده‌ای قرار گرفته است و در برهه‌های مختلف، شامل همه بخش‌های اقتصاد ایران گردیده است. اما تحریم‌های مالی-

1. Trust and Company Service Providers

2. Trading company

3. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/RBA-Trust-Company-Service-Providers.pdf>

بانکی به عنوان شدیدترین این تحریم‌ها بر تمام جوانب اقتصاد ایران، از جمله وصول درآمدهای حاصل از صنعت نفت و گاز، تأثیر گذاشته‌اند. شرکت ملی نفت به عنوان نهاد متصدی امور فروش نفت ایران، برای کاهش آثار این تحریم‌ها، متوسل به شیوه‌های گوناگونی شده است؛ درحالی‌که تا پیش از این مسائل، شرکت ملی نفت براساس شرایط عمومی فروش نفت و گاز، وجوه حاصل از فروش نفت و گاز را از طریق اعتبار اسنادی و با ارزهای قوی مانند دلار آمریکا دریافت می‌کرد، به ناچار به راهکارهایی روی آورده است که دارای ریسک و هزینه بالا بوده است. توسل به این روش‌ها، افزون بر اعمال تخفیف به منظور ایجاد جذابیت برای واردکنندگان از منظر اقتصادی، موجبات محدودیت کشور به واردات کالا از کشورهایی همچون چین و هند، در روش‌های تهاتری را فراهم کرده است. از سوی دیگر، برخی از این روش‌ها به دلیل دارا بودن ویژگی پنهانکاری، به نوعی با معیارهای مرتبط با مبارزه با پولشویی، همخوان نبوده و شرکت‌ها و نهادهای مالی خدمات‌دهنده به اقتصاد کشور را درگیر مسائل جدیدی در مناسبات بین‌المللی خود می‌کند. لازم است شرکت‌های فروشنده نفت و فرآورده‌های نفتی، به‌ویژه شرکت ملی نفت ایران و نیز شبکه بانکی کشور، به‌ویژه بانک مرکزی جمهوری اسلامی، ابعاد حقوقی هر یک از روش‌های کنونی، مزایا و معایب آن‌ها را مورد مطالعه قرار داده و برای هر یک از معاملات خود، از روشی که با ویژگی‌های آن معامله همخوان بوده و ریسک و هزینه کمتری به دنبال دارد، استفاده کنند.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را شامل پرهیز از دزدی ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره، به‌طور کامل رعایت کرده‌اند.

منابع

الف) فارسی

- آذری، مصطفی (۱۳۸۷). *تحریم‌های اقتصادی؛ آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راهکارها*. تهران، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- رضوی، سید محمدحسن؛ فاطمه زین‌الدینی (۱۳۹۷). «اثر بازگشت تحریم‌های ثانویه آمریکا بر صنعت نفت و گاز ایران: فرصت‌ها و تهدیدها». *مجله مطالعات حقوق انرژی*، دوره چهارم، شماره اول، ص ۶۰-۳۷.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۳). *حقوق تجارت بین‌الملل*. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- صدیق، امید (۱۳۹۳). «ایران در روزگار تحریم‌های بانکی، حمله به شاهراه مالی». *نشریه داخلی بانک خاورمیانه*، شماره ۳، ص ۴-۵. در: https://www.middleeastbank.ir/uploads/aftaabe_khaavaremiaaneh_03.pdf (۱۰ مهر ۱۳۹۸)

چالش‌های حقوقی استفاده از روش‌های بانکی جایگزین در دریافت وجوه حاصل از فروش نفت خام... ۱۰۷

۵. میرزایی، افشین؛ سیدمحمدحسین صاحب‌فصول؛ علی‌اللهیاری‌پور (۱۳۹۴). گزارش ناخوانده از سرانجام یک مسیر. قم، مجدالاسلام، مؤسسه شهید کاظمی.
۶. نفیو، ریچارد (۱۳۹۷). هنر تحریم‌ها: نگاهی از درون میدان. ترجمه مرکز پژوهش‌های مجلس/معاونت پژوهش‌های اقتصادی، تهران.
۷. وصالی، ساناز؛ مهرنوش ترابی (۱۳۸۹). «اثرات تحریم بانک‌ها بر اقتصاد و سیستم بانکی». ماهنامه بانک و اقتصاد، شماره ۱۱۱، ص ۳۸-۴۴ در: <http://ensani.ir/file/download/article/20120328143731-2010-77.pdf> (۱۲ مهر ۱۳۹۸).

ب) خارجی

8. Alizadeh, Parviz; Hakimian, Hassan (2013). *Iran and Global Economy: Petro pulism, Islam & Economic Sanctions*. London & New York Routledge: Taylor & Francis Group.
9. Carter, Barry E; FARHA, Ryan (2013). "Overview and Operation of U.S. Financial Sanctions". Including the Example of Iran, *Georgetown University Law Center*, 44 *Geo.J.Int'l L* p. 903-913.
10. Clarification-of-financial-sanctions-regulationsele (2018). "Countering the Financial Networks of Weapons Proliferation". Congressional Testimony: Foundation for Defense of Democracies.
11. Chuen, D L K (2015). *Handbook of Digital Currency: Bitcoin Innovation, financial instruments, and big data*. Academic press.
12. Committee on Homeland Security and Governmental Affairs (2013). "U.S. and International Sanctions Have Adversely Affected the Iranian Economy". *GAO Report to the Chairman*.
13. Executive Order 13599 of February 5 2012, Blocking Property of the Government of Iran & Iranian Financial Institutions.
14. Executive Order 13622 of July 30 2012, Authorizing Additional Sanctions With Respect to Iran.
15. FinCEN Advisory (2018). "Advisory on the Iranian Regime's Illicit and Malign Activities and Attempts to Exploit the Financial System".
16. FinCEN Guidance (2006). "Potential Money Laundering Risks Related to Shell Companies".
17. Katzman, Kenneth (2011). *Iran sanctions*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service.
18. ____ (2012). *Iran sanctions*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service.
19. ____ (2015). *Iran sanctions*. CRS Report for Congress, Congressional Research Service.
20. OFAC Advisory (2013). "The Use of Exchange Houses and Trading Companies to Evade U.S. Economic Sanctions against Iran".
21. Ottolenghi, Emanu Bauer, Katherine (2016). "Potential U.S. Clarification of Financial Sanctions Regulations" (April 5, 2016). At: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/potential-u.s.-17>.
22. Slavin, Barbara (2011). "Iran Turns to China, Barter to Survive Sanctions". *Atlantic Council: The South Asia Center*.
23. Zarate, Juan C (2013). *Treasury's War (The Unleashing of a New Era of Financial Warfare)*. New York: Public Affairs.

Webpages

24. Dargahi, Borzou (2018). "How Iran Can Evade Sanctions This Time". <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/05/iran-sanctions-trump-nuclear-turkey/560819/> (Accessed 22 May 2018).
25. Emam, Farhad (2016). "Financial Channels of Iran during the Sanctions". <http://www.verificata.com/Report/Details/1093/Financial-Channels-of-Iran-During-the-Sanctions?lang=en> (Accessed 1 Jan 2016).
26. European Central Bank., Virtual Currency Schemes. Technical Report, October. Available at <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, 2012.

27. Farah, Douglas (2008). "Iran Moving Banking Operations to Venezuela". Friday May 30, 2008: <http://blog.douglasfarah.com/article/356/iran-moving-banking-operations-to-venezuela.com> (Accessed 12 October 2020).
28. Fineren, Daniel (2012). "Barter, other steps help Iran firms beat sanctions". February 29, 2012: <https://www.reuters.com/article/us-iran-trade/barter-other-steps-help-iran-firms-beat-sanctions-idUSTRE81S12G20120229>
29. <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/1014/Iranian-oil-sales-foreign-exchange-taking-a-hit-from-US-UN-sanctions>.
30. <https://aml-cft.net/library/shell-company/>.
31. https://en.wikipedia.org/wiki/Shell_corporation.
32. https://en.wikipedia.org/wiki/Front_organization.
33. <https://bipartisanpolicy.org/blog/the-case-of-reza-zarrab/>
34. <https://arzdigital.com/low-impact-iran-sanctions-with-bitcoin/> (Accessed 9 October 2020).
35. <http://jamejamonline.ir/online/1085055471378830956>
36. <https://www.ft.com/content/6ca69788-0a48-11dd-b5b1-0000779fd2ac>
37. <https://tejaratnews.com319031> (Accessed 9 October 2020).
38. "How Can Iran Circumvent American Sanctions?". <https://www.managementstudyguide.com/iran-circumvent-american-sanctions.htm> (Accessed 5 Nov 2018).
39. "How does Iran plan to get around US Sanctions? Use other currencies". <https://www.scmp.com/news/world/middle-east/article/2166349/how-does-iran-plan-get-around-us-sanctions-use-other> (Accessed 30 Sep 2018).
40. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/RBA-Trust-Company-Service-Providers.pdf>
41. <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Venezuela-Is-Buying-Iranian-Oil-With-Planes-Full-Of-Gold.html>
42. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-30/iran-is-hauling-gold-bars-out-of-venezuela-s-almost-empty-vaults>
43. <https://www.reuters.com/article/venezuela-iran-cargo-idUSL1N2IQ1OZ>
44. Uppal, Rachna, and Martina Fuchs. 2012. "U.S. targets Dubai bank over Iran dealings". February 29, 2012: <https://www.reuters.com/article/us-iran-sanctions-noor/u-s-targets-dubai-bank-over-iran-dealings-idUSTRE81S0HF20120229>
45. "US unmask Iranian front companies". 2012: <https://www.france24.com/en/20120712-united-states-unmask-iranian-sanction-evaders-european-union-tehran>.

Legal Analysis of Alternative Banking Solutions in Receiving the Proceeds of Crude Oil and Oil Products under Economic Sanctions

Seyyed Mohamad Hassan Razavi*

*Associate Professor, Department of Public Law. Faculty of Law & Political
Science. Univeristy of Tehran, Tehran, Iran*

Jila Marbouti

*MA in Oil & Gas Law. Faculty of Law & Political Science. Univeristy of
Tehran, Tehran, Iran*

Abstract

US economic sanctions on the Iran's banking sector have made Iran's oil industry more vulnerable than any other industry. In fact, US secondary sanctions, such as extraterritorial sanctions, not only bar non-US banks from any banking transactions with Iran, but also ban Iranian entities from access to strong currencies. The present article reviews, from a practical point of view, certain methods that Iran has used in the face of US banking sanctions to access its most important source of income; *i.e.*, the oil revenues and examines the banking and non-banking solutions and alternatives that has been used by Iran to receive the proceeds of sale of crude oil and oil products.

Keywords: US Banking Sanctions; Financial Institutions; Crude Oil and Oil Products; National Iranian Oil Company

* Corresponding Author
Received: 27 April 2021, Accepted: 20 June 2022

Email: hassan.razavi@ut.ac.ir
© University of Tehran

Declaration of conflicting interests

The authors declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY) license.

